

практики расширения его собственных возможностей, на самоопределение, подключение субъектного отношения к построению собственного продвижения к успеху.

Литература

1. *Генисаретский О. И.* Гуманитарные стратегии и практики // Поколенческий дискурс в практиках самоопределения Томск, 2002. С.12–26.
2. *Ковалёва Т. М., Долгова Л. М.* Концепция школы «Эврика-развитие» как школы индивидуально-ориентированного образования // Управление школой индивидуального образования. Томск, 2002. С.15–19.
3. *Мамардашвили М. К.* Современная европейская философия (XXвек) // Логос: философско-литературный журнал. 1991. № 2. 115. с.
4. *Эльконин Б. Д.* Проба как конструкт образовательной системы // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление: Материалы 9-ой научно-практ. конф./ Красноярский гос. Ун-т.- Красноярск, 2003. С.5–22.
5. Интернет-адрес: <http://www.russiannationalfund.ru>

МАТЫЎ «ГРУГАНА-ВЕСТУНА» Ў ФАЛЬКЛОРЫ СЕРБАЎ, ЛІТОЎЦАЎ І ЎСХОДНІХ СЛАВЯНАЎ

3. Суслаў

Сапраўды, пэўнае кола агульных матываў і сюжэтаў мажліва напаткаць у фальклоры розных народаў. Іхняму ўзнікненню спрыяе вялікая колькасць размаітых чыннікаў. Як вядома, у літаратуразнаўстве замацаваліся тры галоўныя спосабы параўнання гэтых тоесных з’яваў [7, с. 242]. Першы з іх – *гісторыка-генетычны*, паводле якога падабенства паміж пэўнымі матывамі, сюжэтамі, вобразамі і інш. тлумачыцца агульнасцю іх узнікнення і наступнымі гістарычна абгрунтаванымі разыходжаннемі. Другі – *гісторыка-тыпалагічны* выяўляе агульнасць паміж генетычна не злучанымі фактамі, якую тлумачыць тоеснымі варункамі грамадскага развіцця. Нарэшце, трэці спосаб дазваляе ўсталяваць сусветныя культурныя стасункі, вызначыць так званыя «уплывы» ці «запазычанні».

Зразумела, заўважыць тоеснае ў фальклоры народаў шчыльна злучаных досыць нескладана. Гэта знітавана з шэрагам адпаведных чыннікаў. Па вялікім рахунку, малюнак свету дужа падобна адбіты ў свядомасці рэпрэзэнтантаў блізкіх супольнасцяў. Падабенства звычайна, у пэўнай ступені, спрыяе лацвейшаму пранікненню фактаў адной культуры да іншай. Такім чынам, мажліва гутарыць пра сусветныя фальклорныя ўзаемадзеянні.

Менавіта таму, высветліць, ці нейкі матыў мае ўніверсальны характар, альбо з’яўляецца запазычаным заўжды досыць складана. Перадусім, гэта

датычыць матываў, знітаных з вобразамі, якія валодаюць глыбокай міфалагічнай семантыкай. Так, напрыклад, вельмі распаўсюджаным персанажам у фальклоры шматлікіх народаў свету з'яўляецца крук ці інакш, крумкач або груган. Адпаведна сталым уяўленням, гэтая птушка мае злучанасць з размаітымі сферамі светабудовы: дольным светам, зямлёй, вадой, небам і сонцам [9, с. 245].

Так, у сваім артыкуле, што змешчаны ў Энцыклапедыі міфаў народаў міра, Е. Мелецінскі даводзіць: «Здольнасць пераймаць людскаму маўленню, а, мажліва, працягласць жыцця крука, спрыялі фармаванню ўяўленняў пра яго як пра вестуна» [9, с. 245], і таксама: «У адпаведнасці з дахрысціянскімі, міфалагічнымі уяўленнямі народаў Еўропы, крук мае дакладныя хтанічныя ўласцівасці і ўсведамляецца як спадарожнік непамыслотаў. У шматлікіх аповедах пра змаганні менавіта крумкачы прарочаць смерць герояў» [9, с. 245].

На падставе матэрыялу фальклорных слоўнікаў [3, с. 110; 6, с. 115] магчыма выявіць агульнасць міфалагічных функцыяў крумкача ў народнай творчасці беларусаў і палякаў. Так, груган заўжды сімвалізаваў драпежнасць, нелітасцівасць, асыцыяваўся са смуткам ці наваламі. Паводле сталых уяўленняў птушкі здольныя былі прадбачыць навалы і катастрофы: войны, голад, пошасці, смерць. Вельмі цікавай тут падаецца амбівалентнасць вобразу гругана. Так, у асобных выпадках ён паўстае як змагар за праўду і справядлівасць. Імаверна, тоеснасць семантыкі гэтай птушкі ў фальклоры розных народаў спрыяла ўзнікненню падобных тэм, сюжэтаў і г. д.

Так, мы заўважылі наяўнасць агульнага матыву «*уведвання маладой пра смерць каханага праз дазнаванне пярсцёнка*» (у якім фігуруе вобраз крумкача) у баладзе Уладзіслава Сыракомлі «*Kruk*» (у беларускім перакладзе – «*Груган*») і ў сербскай эпічнай песні Косаўскага цыклу «*Smrt majke Jugovića*» («*Смерць маці Югавічаў*»).

Такім чынам, *мэтай* нашай працы будзе спроба высветліць магчымасць генетычнай злучанасці паміж гэтымі з'явамі.

Дасягненне яе падаецца мажлівым праз здзяйсненне наступных *задач*:

- Пошук крыніц з'яўлення матыву ў творы Сыракомлі (разгляд «сербскай» і «літоўскай» версій)
- Агляд польскіх перакладаў літоўскай дайны «*Varnas*» («*Груган*»)
- Пошук тоесных матываў «*уведвання...*» і «*птушкі-вестуна*» у фальклоры іншых славянскіх народаў.

У спадчыне Людвіка Кандратовіча (Уладзіслава Сыракомлі) (1823–1862) вялікая колькасць твораў напісаных паводле народных сюжэтаў. У. Мархель даводзіць, што большасць гэтых вершаў створана менавіта на

беларускім тле, з выкарыстаннем матыву беларускага фальклору [8, с. 95–96]. Ніжэй мы прывядзём беларускі пераклад, ужо згаданай намі балады «*Груган*». Пад час далейшага аналізу, паспрабуем здзейсніць усе захавы, каб высветліць крыніцы паходжання скарыстанага ў творы матыву.

Балада «*Груган*» («*Kruk*») была напісана Уладзіславам Сыракомлем у 1854 годзе. Паэт пазначыў твор як «*Piosnka litewska*».

Спярша можа падацца, нібы гэты факт цалкам скасоўвае праблему вызначэння крыніцы ўжытага ў вершы матыву. Але, насамрэч, сэнс пазнакі досыць цьмяны. Перадусім, трэба памятаць пра дваістасць паняцця «*litewski*». З аднаго боку, у сучасным разуменні, гэта – дакладны адпаведнік беларускаму «*літоўскі*», але ў дыяхранічным плане слова «*litewski*» мае іншае значэнне, а менавіта «*ліцвінскі*», гэта значыць «*беларускі*».

У сваёй кнізе «*Творчасць Уладзіслава Сыракомлі*», У. Мархель зазначае: «Паняцце «Літва» ў 19 стагоддзі асыцыявалася з колішнім Вялікім Княствам Літоўскім... «Літоўскімі» называліся Віленская, Гродзенская і Мінская губерні...» [8, с. 72]

Такім чынам, варта лічыць, што Сыракомлеў «*Груган*» з’яўляецца апрацоўкай беларускай народнай балады. Гэтую выснову мажліва абгрунтаваць, выкарыстоўваючы сцвярджэнні Мархеля, які стала даводзіць пра звернутасць творчасці Сыракомлі да Беларусі. Даследчык зазначае, што твораў, «звязаных з этнаграфічнай Літвой» вельмі няшмат у спадчыне паэта [8, с. 71].

Але, справа ў тым, што гераічны эпас наогул не захаваўся ў народнай творчасці беларусаў, як не захаваўся ён ні ў палякаў, ні ў чэхаў. Насамрэч, не кожны славянскі народ мае ўласны гераічны эпас. Таму, меркаванне наконт беларускага паходжання матыву вельмі няслушнае. У гэтым мы лёгка пераканаліся пад час звароту да зборніку балад, надрукаванага Інстытутам мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Сярод твораў паміненнага зборніка не было ніводнай балады з вобразам крука, а пагатоў, з азначаным матывам [5].

У гэтых варунках мы мусім або шукаць іншыя славянскія крыніцы з’яўлення матыву, або, пагадзіўшыся з «літоўскай» версіяй шукаць крыніцы балцкія. Перадусім, трэба зазначыць, што вобраз крука выключна распаўсюджаны ў сербскіх і харвацкіх народных песнях. У сваім каталогу, Браніслаў Крстыч, зафіксаваў вялікі шэраг размаітых матываў, злучаных з птушкай [1, с. 151–152]. Сярод іх найбольш характэрным, прынамсі найбольш пашыраным з’яўляецца матыву «*гругана-вестуна*» («*gavran glasonoša*»). Птушка апавядае весткі з бою альбо паведамляе пра чыйсьці скон.

Вылучаны намі ў баладзе У. Сыракомлі матыў «уведвання...» магчыма заўважыць і ў песні Косаўскага цыклу «*Smrt majke Jugovića*» («Смерць маці Югавічаў»).

Меркаванне наконт таго, ці ведаў паэт пра існаванне гэтага твора мае характар гіпатэтычны. Але дакладным з'яўляецца той факт, што ў сярэдзіне 19 стагоддзя сербскія эпічныя песні былі надзвычай папулярнымі ў Еўропе.

На польскую мову перакладаць іх пачаў Казімір Браздзінскі (1791–1835), а пасля да гэтай справы далучыліся і іншыя творцы: Я. Залескі, Р. Зморскі [2, с. 97]. Улічваючы пільную ўвагу Сыракомлі да народнай творчасці, і наогул уласціваю таму часу (эпоха рамантызму) вялікую зацікаўленасць сусветнымі фальклорнымі традыцыямі, мажліва зрабіць здагадку, што паэту былі вядомы памянёныя польскія пераклады.

Але трэба ўсё ж пагадзіцца з тым, што імавернасць балцкага ўзнікнення, скарыстанага ў баладзе Сыракомлі матыву, таксама існуе. Перадусім, культура і звычэй этнічнай Літвы былі больш блізкімі і зразумелымі паэту. Апрача таго, у гэты час у Еўропе пачала ўзрастаць і распаўсюджвацца вядомасць літоўскіх народных песень – дайн.

Неўзабаве іх пачалі перакладаць і ў Польшчы, дзе найвялікшую папулярнасцю набыла дайна «*Varnas*» («*Груган*»). Песня складаецца з трох частак, а першыя радкі яе гучаць так [4, с. 9]:

Atléke jūdas varnas Прыляцеў чорны груган
Atneszè bálta ránką Прынёс белую руку
Ir áuksína ziedéli З пярсцёнкам залатым

Цягам 19 стагоддзя было зроблена шмат перакладаў дайны. Сёння ж сярод меркаванняў польскіх літаратуразнаўцаў пануе думка, што найлепшы з іх быў выкананы Уладзіславам Сыракомлем. Мы не адшукалі жадных сведчанняў на карысць таго, што паэт валодаў літоўскай мовай. Наадварот, У. Вільчынскі зазначае, што Сыракомля напісаў баладу, выкарыстоўваючы літаральны пераклад свайго прыяцеля і дарадцы Язэпа Крашэўскага [4, с. 19].

Зараз, калі мы ведаем крыніцы паходжання матыву, ужытага ў творы, трэба паспрабаваць прасачыць гісторыю яго фармавання ў сербскім і літоўскім фальклоры. У звязку з бракам шчыльнай злучанасці паміж абедзвюма культурамі, мы лічым немаэтазгодным меркаванне наконт мажлівасці ўплыву ці запазычання.

У сваім артыкуле У. Вільчынскі распавядае пра генезіс матыву ў літоўскім фальклоры. Паводле словаў навукоўцы, часам узнікнення дайны варта лічыць **14 стагоддзе**, а найбольш распаўсюджанай яна была на

паўднёвым захадзе Літвы [4, с. 9]. Трэба зазначыць, што менавіта ў гэты ж час у асяродку паўднёвых славянаў узніклі падставы на з'яўленне асноўных матываў і тэм эпічных песень. Такім чынам, калі лічыць, што азначаны намі матывы ўзнік у сербаў і літоўцаў адначасова, трэба меркаваць пра падабенства варункаў грамадскага развіцця абодвух народаў на пэўным этапе. Да таго ж матывы «*птушкі-вестуна*» быў зафіксаваны ў сібірскіх губернях Расіі і прыкарпацкіх раёнах Украіны.

На думку Вільчынскага, гэта з'яўляецца вынікам запазычання [4, с. 9]. Мяркуем, гэтая здагадка ўсё ж не мае рацыі. Сам даследчык зазначае, што ягонае сцвярджанне мае гіпатэтычны характар і згаджаецца з магчымасцю незалежнага ўзнікнення матыву ў фальклору славянаў і літоўцаў [4, с. 11]. Такім чынам, трэба зазначыць, што вылучаны намі ў літоўскай дайне «*Груган*» і сербскай эпічнай песні «*Смерць маці Югавічаў*» агульны матывы «*дазнавання*» не з'яўляецца вынікам запазычання ці ўплыву. Абгрунтаванне гэтаму – наяўнасць яго ў рускім і ўкраінскім фальклору, што сведчыць на карысць шырокай распаўсюджанасці матыву на тэрыторыях амаль не злучаных (Паўднёвы захад Літвы, Балканскі паўвостраў, Карпаты, Сібір) і вынікае з тоеснасці міфалагічных функцыяў гругана ў фальклору розных народаў Еўропы, а таксама з падабенства пэўных гістарычных варункаў развіцця.

ПРИМЕНЕНИЕ КОЛЛЕКТИВНЫХ ФОРМ РАБОТЫ ПРИ ОБУЧЕНИИ СИНТАКСИСУ И ПУНКТУАЦИИ СЛОЖНОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Е. Е. Фомина

В последнее время при организации обучения в школе важным становится грамотное и осмысленное введение коллективных форм работы учащихся. Но совместная учебная работа школьников, их обращение за помощью друг к другу, обмен мнениями должны быть эффективными.

В нашей работе мы даем характеристику тому, как можно на уроках изучения синтаксиса и пунктуации сложного предложения провести взаимный диктант и дидактическую игру. Каждый из приемов характеризуется нами по четырем позициям:

1. Место приема в структуре урока (на каком этапе урока лучше проводить данную работу).
2. Условия проведения данного вида работы.
3. Механизм работы (последовательность действий учителя и ученика).
4. Возможные сильные и слабые стороны данного приема.

На уроке обобщения и систематизации по теме «Пунктуация в сложном предложении» предлагаем использовать прием взаимного диктанта